

társadalmi életünk minden bármennyire átalakult és megfinomodott nyilvánulására is találhatunk preczedenst a világ valamely eldugott, ismeretlen szegletében, legyen az bár Polynéziában, vagy Kamerun titokzatos ősrétegeiben.

És ez teszi oly kiválóan becsessé és érdekessé az ethnográfia magasan fejlett tudományát, mely mindig újabb és újabb kapcsolatot létesít áthidalhatatlannak látszó faji különbségek között, közelebb hozván így az emberiség legtávolabb eső részeit egymáshoz, logikus átmenetet alkotva és világosságot derítve a kultúra legextrémebb nyilvánulásaiba is.

Kalmár Jenő.

Az aggteleki Baradla-barlangból újabban kikerült antropológiai anyag ismertetése.¹

Az aggteleki Baradla-barlangban újból megkezdett rendszeres ásásoknak költségeihez az utolsó években a Magyar Nemzeti Múzeum is hozzájárult, melynek fejében az onnan kikerült archeológiai és antropológiai anyag birtokába jutott. *Semayer Vilibáld* dr. osztályigazgató úr szíves felhívására a nagyszámban kikerült embercsontokat közelebbi antropológiai vizsgálatnak vettem alá. Az embercsontok a két kutató dr. *Kadič Ottokár* és dr. *Márton Lajos* barátaim közlései szerint a neolitikus és bronzkori rétegek közt feküdtek és így még a bronzkornál régiebbeknek veendőek. A csontok általában nem feküdtek anatómiai helyzetükben, másszóval eltemetve nem voltak. Igaz ugyan, hogy ebből az egy tényből nem szabad még arra következtetni, hogy ezek az aggteleki őslakók nem hódoltak a túlvilági életet szolgáló temetkezési ritusnak, mivel sirjaikat utólag is megbolygathatták volna. Vizsgálataim folyamán sikerült azonban meggyőződnöm, hogy itt, legalább részben, tényleg a feltételezett viszonyokkal állunk szemben, a mennyiben az embercsontoknak néhány fel van törve, a törések pedig régi keletűek, a mint ezt a törési felületüknek s a csont többi részének egyező patinája mutatja. A törések önmagukban nem adnák meg a megdöntetlen bizonyítékát annak, hogy ezt ember csinálta, mivel ezeket véletlen körülmények, például egy-egy lezuhanó szikla is okozhatta volna; a csontoknak egynemelyike azonban valami késszerű eszközzel látszik megdolgozva. Ez kétségkívül emberi kéztől ered, s ebből arra kell következtetni, hogy ezeknek az őslakó törzseknek legalább is egy része emberevő volt s a velőért feltördelték embertársaiknak csontjait. Nem tudhatni természetesen eddig, hogy ezek az emberek saját törzsbelieket faltak-e fel, vagy pedig két ellenséges törzsnek háborúskodása alkalmával ették-e meg egymás halottjait. Ha több antropológiai anyag, különösen pedig több koponya fog kikerülni, erre a kérdésre is nagy valószínűséggel meg lehet majd felelni. Megerősíti ezt a felfogást még az is, hogy a csontok nagy része tűzhelyek

¹ A Magyarhoni Földtani Társulat Barlangkutató-Bizottságának közleménye.

körül hevert, s egyik-másika meg is van égetve s általában túlnyomóan nagyon fiatal egyénektől származnak. Az említett csontok közt különösen érdekes két felkarcsont, a melynek proximális része a frontális sík irányában van lenyesve. Érdekes még ebből a szempontból egy felnőtt egyén: ek az állkapcsa, mely a jobbszélső metszőfogtól a balszemfoghoz menő irányban van levágva. A mint már említettem, a túlnyomóan fiatal egyénektől származó csontoknak az előfordulása is ezeknek természetes kimúlása ellen szól; egy felnőtt fiatalemberről bal falcsontja alapján pedig határozottan megállapíthattam, hogy ezt társai megölték. A processus mastoideus felett a lamina externa egy mogyorónyi nagyságú helyen be van horpasztva, s ugyanott a lamina interna egy fillérnyi helyről lepattant, úgy hogy a csontbél (diploë) láthatóvá lett. Látható még ezenkívül mindkét felületen egy körülbelül 1 cm-nyi elzáródott résznek a nyoma, a mely résen keresztül egy éles, lapos fegyver (kés vagy nyílhegy) behatolhatott. Mivel egyik felületen sem észlelni a csontfelszívódásnak, vagyis a bekövetkezett gyógyulásnak határozott tüneteit, biztosra vehető, hogy az illető egyén nem élte túl ezt a sebesülést.

Lássuk ezek után röviden az emberi csontoknak egyéb sajátosságait. Teljes koponya eddig csak egy került ki, mivel a többi jelentéktelen koponyatöredék behatőbb megfigyelésre nem alkalmas, egyelőre csak ezzel az egy koponyával szándékozom kissé részletesebben foglalkozni. A koponyát dr. *Lenhossék Mihály* egyetemi tanár úr anatómiai intézetében vizsgáltam meg, a kinek szíves útbaigazításaiért e helyen is köszönetet mondok. Mivel az orra feltűnően lapos és a jobb falcsont periostitisnek biztos nyomait mutatja, *Lenhossék* professzor úrral együtt a luesre gondoltunk, mint e két jelenségnek esetleges előidézőjére. A kérdés eldöntése céljából a koponyát *Gener-sich Antal* egyetemi tanár úrhoz vittem, a kinek véleménye szerint a periostitis sok más okból is eredhet, s mivel az orresontokon semmi pathologikus elváltozást észlelni nem lehet, a koponyát normálisnak lehet venni. Így tehát feltehető, hogy a lapos orr az illető egyén faji sajátosságaihoz tartozott. A koponya, fogazatából ítélve, egy körülbelül 9—10 éves gyermeké volt. A homloknak egyenletes, lassú hátrahajlása és a processus mastoideusnak erős fejlettségéből ítélve a férfinemhez tartozhatott. Hossz-szélességi indexe 74,2, a mely őt a hosszúfejűek közé sorozza. Ez a hosszúfejűség valószínűleg még fokozódott volna, mivel tudjuk, hogy a hosszúfejű rasszoknak gyermekei aránylag kerekbbfejűek. A mai európai koponyáktól a következő jellegekben tér el: Az arc rövid és széles, a pofacsontok kiállók, a járomnyulványok felülről nézve kissé láthatók már (pedig ez a phanerozygia a korral biztosan növekedett volna még). A szemüreg közti távolság nagy, az orrgyök csak nagyon gyengén bemélyedt, az orresontok nagyon tompaszögget zárnak be, vagyis az orr nagyon lapos volt. Mindezeket a mai európaiaktól eltérő vonásokat megtaláljuk a különböző mongol rasszoknál, a miért is ezeket a sajátosságokat mongoloidoknak lehet tekinteni. Azonban több fontos mongoloidbélyeg hiányzik ezen a koponyán, a mennyiben itt először is a fossa canina erősen fejlett, s a melynek gyenge fejlettsége okozza a mongoloknak jellemző lapos arcát, másodszor a mongoloknak kevés kivétellel

rövid fejük van, harmadszor itt az alsó orrszegély elég jól fejlett, s hiányzanak az orrszegély e fött fekvő gödrök az ú. n. fossae prenasales s végül a szemüreges normálisak, a míg a mongoloidokra a rendkívüli magas szemüreges jellemzők. Mindezek alapján megállapítható, hogy a koponya eltér a mai európai típustól, hogy rajta több mongoloid vonás van, anélkül hogy kifejezetten mongoloid típusnak lehetne mondani. Reméljük, hogy a további kutatások e kérdésnek tisztázását is lehetővé fogják tenni.

A végtagsontokból több femur, humerus, radius, ulna egy-két fibula s két tibia maradt meg. A femurok hosszából ítélve ezek az emberek általában középtermetűek lehettek. Egyik-másik erősen hajlott, de vannak olyanok is, a melyek megfelelnek a mai európaiak átlagos görbültségének. Sokkal érdekesebb ennél az a körülmény, hogy a kikerült czombcsontok többé-kevésbé platymerek, a mi abban nyilvánul meg, hogy a csont felső harmadában előlről hátrafelé össze van nyomva. Ha néhány centiméternyire a trochanter minor alatt, a hol a szélességi vastagsági index a legkisebb szokott lenni, megmérjük a csontnak szélességét és vastagságát, a kiszámított index általában 80 alattinak adódik. Mivel pedig *Manouvrier* szerint 80-tól lefelé kezdődik a platyméria, az aggteleki femurokat általában platymerikusoknak lehet venni (egynek kivételével, melynek indexe 82) Egy baloldali femurnak indexe 64.9, a mely *Manouvrier* értelmében a rendkívüli erős platyméria körébe esik. A csontok átlagos indexe (6 femurból számítva) 72, tehát határozottan platymerikusak. Ennek a jelenségnek megállapítása azért érdekes, mivel *Verneau* szerint tudjuk, hogy ez a platyméria a felső pleisztocén Cro Magnoni rassznak, valamint a középső pleisztocén Grimaldi rassznak rendes sajátja volt, s ezekben az esetekben rendszeren kombinálódott egy a trochanter tertius alatt előfordulni szokott hosszanti árokkal, a fossa hypotrochantericával. Az elég nagy számban megmaradt humerusok (14 darab) szintén tüntetnek fel egy nagyon érdekes jelenséget, a mely az aggteleki ősembert a mai európaiaktól megkülönbözteti. Ez a sajátja a könyökárokknak (fossa olecrani) gyakori átlukasztottságában nyilvánul meg. A mai európai embernél ez csak körülbelül 5%-ban, de több alacsonyabb emberfajtnál (veddák, stb.) gyakrabban szokott előfordulni. A mi aggteleki embereinknél 39%-ban található ez meg. Ez rendkívüli nagy százalékszám, a milyen a neolitikus embereknél is, a kikre pedig ez jellemző volt, csak kivételesen szokott előfordulni. Ezt a jelenséget mindenesetre ősinek kell tekintenünk, mivel ez az mai európai emberekkel szemben az antropoidoknál és több alsórangú emberfajtnál gyakran szokott előfordulni. *Broca* szerint nem mindig szimmetrikus a fellepése és nőknél jóval gyakoribb volna. A mi eseteinkben is inkább fordul elő a kisebb, gracilisebb valószínűleg női felkarcsontokon, mint a nagyobb, erősebb, s valószínűleg férfi humerusokon. Bármilyen érdekes legyen is ez a jelenség, azt hiszem, hogy törzsfelföldéstani szempontból nem tulajdoníthatunk neki döntő jelentőséget, már csak azért sem, mivel a pleisztocén embernél nem igen szokott volt előfordulni; ez a jelenség úgy látszik elsősorban a felkar miként való használatától függ. A többi végtag és egyéb csontokon, valamint az állkapcsos-

kon sem tudtam semmi olyan jelleget felismerni, mely azokat a mai európai ember hasonló csontjaitól megkülönböztetné, a miért is ezeknek a részletes leírását egyelőre mellőzöm. A fogakról csak annyit kívánok megjegyezni, hogy az egyik állkapocs zápfogai ősi jellegű szép zománczredőket tüntetnek fel, s hogy a fogak általában rendkívülien koptatottak. Így például a fent részletesebben leírt fiúkoponya esetében az első alsó moláris, a mely csak két-három éve bujhatott ki, (mivel kibúvási ideje a 7-ik életévbe esik), oly mértékben van lemajszolva, mintegy 40—55 éves európai embernél. Igaz, hogy ebben az esetben *Lenhossék professzor* úr szerint a két fogsornak rendellenes egymásba illeszkedése is nagyban fokozhatta a fogaknak koptatottságát. Ebből arra lehet következtetni, hogy ezek az emberek valószínűen csontokat is nagy mértékben rághattak és gyenge tisztaság iránt való érzékük mellett mindeeféle homokos, földdel kevert táplálékot is megehettek, a mely körülmények közt, mint ezt a mai vadon élő emberek példája mutatja, a fogak rendkívüli gyorsan lekopnak. Annak daczára, hogy a fogak sokszor egészen gyökérig vannak koptatva, cariest csak egy esetben sikerült észlelnem, két alsó moláris foramen coecum-jában. Ez azt is bizonyítja, hogy nem a zománcz fővédelmi tényezője a fogaknak a cariesse szemben, hanem valószínűleg a fogaknak kémiai összetétele, a melyet a táplálék kémiai összetétele is befolyásolhat.

Ezzel befejeztem rövid jelentésemet az aggteleki barlangból az utóbbi két évben kikerült embercsontokról, a mely leletek a fentebb kifejtett észleletek alapján nagyon érdekesnek mondhatók, s nagyon kíváncsok volna, hogy rendszeres ásatások még minél többet hoznának felszínre, hogy minél nagyobb anyagra támaszkodva lehetne a már eddig is nagyon érdekes észleleteket megerősíteni és újabbakkal kiegészíteni. Természetes, hogy az antropológiai anyag rendszeres feldolgozásánál a már régebben *báró Nyáry Jenőtől* kiásott anyagot is figyelembe kell majd venni.

Hillebrand Jenő dr.

A jászdósai honfoglaláskori koponyákról.

Craniológiai tanulmány.

(Első közlemény.)

Faji szempontból elsőrangú fontosságú kérdés előtt áll az anthropologus akkor, a midőn honfoglaló őseink bűvárlatáról, anthropologiai típusainak megállapításáról van szó. Mert csak ennek ismerete alapján nyomozhatjuk biztosan fajunk homályos eredetét, rokonságát s kutathatjuk fel a mai magyarság amaz elemeit, melyek az évszázados keveredés daczára megőrizték az ősi típusok jellegzetes sajátosságait. De a kérdés a mily fontos, épp oly nehéz is. Nehézzé teszi az ezirányú kutatást főleg az a körülmény, hogy mindezideig nem rendelkezünk nemcsak nagyobb számú csontváz-, de még koponyagyűjteménnyel sem, melyekről a régészeti leletek alapján minden kétséget kizárólag be lehetne bizonyítani, hogy azok tényleg a dicső honfoglalóktól származnak. Szántszándékkal hangsúlyozom,